

SERBIAN TRUTH

III

DOSADNI ARSENIJE GAVRILOVIĆ

GAVRILOVIĆ: (*sleže ramenima*)

Rodoljupci, dejstvo III, V.

I

Rezoneri, likovi koji govore u ime pi-sca – po njegovoj nameri pametniji, dalekovidiji i racionalniji od drugih – prava su mora za reditelje i glumce. Oni su kao onaj zdravorazumski i le-po vaspitani gospodin Bela, stalni klovnov cirkuski sagovornik, koga budala u tom *talk showu* uvek napravi na budalu. Najgore je što su dosadni.¹ Smatra se da g. Gavrilović, Sterijin *spokesperson* u “Rodoljupcima”,² spada u bleđe i neuverljive rezonere. Po mišljenju Marjana Matko-

1) Orgon, rezoneru Kleantu: “Ah, saveta vaših nema ispod neba:/razumni su jako, i ja im se divim,/ali dopustite da i bez njih živim” (Molijer, *Tartif*, IV čin, pojava III – prevod Sime Pandurovića).

2) Čovek po imenu Arsenije Gavrilović stvarno je 1848. živeo u Vršcu i ponašao se i govorio onako kako ga je Sterija predstavio. Milorad Pavić, *Klasicizam*, Beograd, 1991.

vića, on zaostaje za Mišićem iz “Kir Janje” jer je ovaj potonji imao bar neki egoističan naum, a to

je da se oženi tvrdičinom ćerkom (i u tome je nalik zetu Nušićeve gospođe ministarke).³

Kako su to već mnogi zapazili, upadljiva je sličnost zbivanja u Sterijinom “veselom pozorju” i iz naše neposredne prošlosti. Sličnost istorijskih događaja vezanih za “mađarsku bunu”, podstaknutu revolucionarnim vrenjem 1848. godine, nešto je manja. Vojvođanski Srbi tada su stali na stranu habzburškog apsolutizma, kome je pritekla u pomoć ruska imperija, i na kraju bili izigrani, ali su Beograd i “Servijanci” stajali po strani shvatajući da se s Bečom ne može ostvarivati načelo narodnosti. Plan začet u Beogradu negde sredinom osamdesetih godina XX veka, kolektivno delo koje se netačno i nepravedno pripisuje samo jednom autoru, Slobodanu Miloševiću, nije se mogao osloniti ni na koji dominantni pokret svoga vremena: on je odbijao da se pomiri s neminovnim raspadom komunističkog carstva i sutonom komunističke ideologije, koji su se odvijali svuda oko Srba i Srbije, prkosio pobedničkom vojno-političkom bloku i zatvarao oči pred neminovnošću evropske integracije. Dok su, dakle, vojvođanski Srbi u Sterijino vreme bili u opreci s povesnom neminovnošću ali su se mogli nadati uspehu na strani jačih, uz austrijskog i ruskog imperatora, do tle su Srbi van Srbije, sto pedeset godina kasnije, morali znati da nemaju nikakvih izgleda da ratom postignu ujedinjenje svih srpskih teritorija, iako je srbijanska vlada bila iza njih, inspirisala ih i rukovođila njihovom borbom.

U čemu je onda podudarnost i zašto Sterijin predgovor “Rodoljupcima” čitamo kao da je danas napisan a komad gledamo s tolikim prepoznavanjem? U pitanju

3) Marijan Matković, “Dva komediografa”, u *Tri komedije*, Zagreb, 1949, str. 381 i dalje.

je žablja perspektiva, ponašanje ljudi u zbivanjima za koja se misli da su od presudnog značaja za narod ili se takvim proglašavaju. Otkriva se obrazac koji se ponavlja. Jovan Sterija Popović ne bi bio veliki komediograf da se bavio prolaznim temama. Kao što se u "Kir Janji" vraćao tvrdičluku a u "Pokondirenoj tikvi" skorojevićstvu, temama i ljudskim osobinama kojima su se pre njega bavili drugi pisci, a nije opisivao svog oca i poznate mu vršačke precioze, tako ni "Rodoljupcima" nije svedočio o stvarima koje je video i komentarisao ih, nego je opisao zajedničku matricu svih "patriotskih" poduhvata i svih ratova, koji su – odavno se zna – nekome ratovi a nekome braća. Veliki nacionalni poduhvati su i primamljiva prilika koja se ukazuje bezvrednim ljudima – od netalesovanih umetnika, preko karijerista, gramzivaca, lopova, sadista, pa do malih i velikih zlikovaca – prilika da "oplemene" svoje niske porive i pobude stavljajući ih u službu "viših" ciljeva. Možda je Sterija poznao, a možda i nije, neke od stratega, ideologa i "vdahnovitelja" šire nacionalne šeme, ali se nije njima bavio jer su oni u svakoj od ovih situacija različiti, pa ih ima i dijaboličnih i blagih, i naivnih i prepređenih, i lično poštenih i nepoštenih, i umnih i budalastih, i mesija i zamlata. Boljima među njima nitkovi koji se predstavljaju kao njihovi sledbenici na kraju dođu moralne glave.⁴

Sterija je opisao i secirao one na koje misli Semjuel Džonson u često navodenoj sentenci o patriotizmu kao "poslednjem utočištu nitkova".⁵ Reč je, znači, o bedi pod okriljem patriotizma, a ne o samom patriotizmu. Za-

4) "Patriotizam ima svoje svece i mučenike, ali i svoje trgovce i šarlatane" – Jovan Skerlić, *Pisci i knjige*, I, Beograd, 1964, str. 283.

5) "Patriotism is the last refuge of a scoundrel", zabeležio pod datumom 7. april 1775. James Boswell; *Life of Samuel Johnson*, Oxford University Press, 1991.

to su u ovom kontekstu besplodne terminološke rasprave o tome šta su tačno nacionalizam, konstitucionalni i

6) *Šovinizam* kao termin potiče iz pozorišta a ne iz "stvarnog života". Ovu pojavu i sami nacionalisti smatraju lošom, a termin koriste kao oznaku za ekstremni nacionalizam (kao u onom zagrebačkom vicu da je šovinist onaj koji mrzi Srbe više no što se pristoji). Međutim, šovinizam se više odnosi na konstitucionalni patriotizam no na etnički nacionalizam. Nicolas Chauvin, ličnost iz komada braće Konjjar (Cogniard), koji po naslovu "Trobojna kokarda" asocira na Sterijin i iz sličnog je vremena (1831), više je patriot francuskog "državnog" tipa. On sumanuto voli svoju državu i Napoleona (koji nije etnički Francuz), a ne francusku naciju; originalni Šoven spava pokriven francuskom zastavom, nastalom u Francuskoj revoluciji, a ne u srednjem veku. Ni Sterijini rodoljupci ne znaju tačno koju boju da stave na srpsku kokardu:

NANČIKA: Dobro. Kakva je boja srpska? ŠERBULIĆ: Šta, Srpkinja, pa ne zna ni kakva je boja srpska!

NANČIKA: Što nisam dosad znala, to ćete mi kazati vi.

ŠERBULIĆ: Ja... ja... oprostite, to moj posao nije, nego evo gospodin Lepršić, on je od učenog reda.

LEPRŠIĆ (zbunjeno): Da! Silni Stefan imao je zastavu na kojoj je arhangel Mihail stajao, i pomoću ovoga tolike su pobeđe dobivene.

NANČIKA: Ako će na kokardama biti arhangel Mihail, to ja ne umem načiniti.

[...]

ZELENIČKA: Na kokardama će se čitati zlatnim slovima: rat.

7) U naučnim krugovima nije se govorilo baš o srbojancima i tome slično. Ceo spektar još važećih "finijih" oznaka vidi se kod Milana Brdara ("U odbranu nacionalizma", *Prizma*, maj 2002, str. 38, nap. 4): "antinacionalistička, građanistička i mon-dijalistička inteligencija". Obično se takvoj inteligenciji poriče i svojstvo inteligencije

etnički, patriotizam, domoljublje, rodoljublje, šovinizam itd.⁶ Nacionalizam ili patriotizam, svejedno, nitkovima je pribežište i zaklon, ali zašto i zašto toliko često?

Zajednički problem "blagorazumnog rodoljupca" iz predgovora Sterijinog komada i onih koji su hteli da budu blagorazumni među Srbima posle 1987, pa su zaradili razne pejorative,⁷ bio je verovatno u tome što je teško napasti nitkove a ne dirati u hram u kome su dobili azil. Napad na onoga koji je utekao pod spiritualno okrilje otečestva lako se tumači kao napad na otečestvo samo, kritika rodoljublja kao ugrožavanje samog roda, njegovih vrednosti, njegove istorije i njegove egzistencije. Ako to čini neko van roda, još se može razumeti, jer pripada drugoj zajednici; ako to čini neko iz zajednice, čak i kad mu se besno ne prospe u lice da je

izdajnik, strpljivo mu se objasni da je, jadan, nerazuman: mora da zna da će s rodom propasti i on sam, kao njegov pripadnik. Konačno, patriotizam je večit i borba protiv njega je uzaludna. Lepo kaže Leprišić, predstavnik poetske nacionalne inteligencije: "E, tako je, drugojače nije moglo biti." Ultrapatriotizam jeste iracionalan, ali je istovremeno i neoboriva činjenica ("dastost"): svako ko mu se suprotstavlja je neracionalan jer nema izgleda na uspeh. U našem novijem slučaju, bilo je bezbroj stranaca koji su nas uveravali u to sofisticiranom naučnom analizom, prema kojoj je ono što je doneo i simbolisao Milošević bilo neminovno: protiv toga se nije bilo intelektualno dostojno boriti bez sklizavanja na jeftinu političku ravan.⁸

II

Pogledajmo, kroz Gavrilovićeve replike, muke na koje su ga stavljali.

1.

GAVRILOVIĆ: Narodnost nije budalaština; ali da čovek

u psihološkom smislu: Ljubomir Tadić (akademik) govori o "pripadnicima beogradskog poluintelektualnog mondijalizma" (*Književne novine*, br. 921-922, 1-15. 1. 1996). Za Dobricu Ćosića takvi intelektualci su i bez pameti i bez časti: "opskurni domaći intelektualci sikofantskog morala" i, naravno, "mondijalisti" (*Srpsko pitanje I*, Beograd 2002, str. 138-139).

8) Pri tom ne mislim samo na one borce protiv globalizacije koji su birače u Jugoslaviji pred same događaje od septembra i oktobra 2000. savetovali da glasaju za Miloševića i Šešelja kao jedine koji mogu da ih spasu od globalističke pošasti. Ne manjkaju tu ni izdajnici, u koje su, prema komentaru te grupe, spadali: Zoran Đinđić, koji je "pobegao iz Srbije za vreme bombardovanja NATOa i pre i posle toga nastavio da se sreće sa spodobama kakve su Gelbard i Olbrajt i da im uzima pare", Vesna Pešić i "zbirka sličnih 'aktivista' koji su ranih devedesetih godina pokušavali da podriju legitimnu oružanu odbranu protiv strane agresije i ilegalnih secesionista" (<http://emperors-clothes.com/analysis/kostunic.htm>). Ista grupa tvrdila je da "nije u pitanju suprotstavljanje g. Koštunice i g. Miloševića. Reč je pre o tome koje političke snage mogu da brane jugoslovensku suverenost? Miloševićevi saveznici i njegova baza, uključujući tu na primer i sjajni pregovarački tim u Rambujeu, u stvari su jezgro otpora NATO-u... Izgube li te snage vlast, a na vlasti jesu oni, a ne jedan čovek, Milošević, i zameni li ih 'demokratska opozicija' s janičarskim mentalitetom, koju su kupile SAD, i kojoj je g. Koštunica tragično pozajmio pristojan izgled, uslediće nesreća" (<http://emperors-clothes.com/engl2.htm> – prevod moj).

nije narodan, ako ne metne kokardu, to je budalaština... Boja je za narod odlični znak, kao i za čoveka haljina. Ali ja bogme zbog haljine neću se tući ni poginuti... Ja kokardu ne mećem ni srpsku, a kamoli mađarsku.

Sterijin i naš rezoner uzalud se trudi da pokaže da je i sam pravi, "blagorazumni" patriot, koji polaže na suštinu a ne na simbole. Jači su oni koji nose kokarde i stalno ih menjaju: njihovo je rodoljublje *očigledno* jer je za oči pre no za razum. Jači su bili i oni koji su dugo posle Titove smrti u zapučku nosili njegov potpis na reveru i isti ili slični koji su desetak godina kasnije svuda lepili Miloševićevu sliku i, opet nakon jedne decenije, na reveru i svuda po sebi imali *target*. Bojama i haljinama nije potrebna argumentacija.

2.

GAVRILOVIĆ: Ja držim sreću narodnu u jeziku i zakonu, u veličini i napretku, a ne u kokardama i bojama. Ove, kako su danas izabrali, tako se mogu sutra i promeniti, pa niko neće osetiti nikakvu štetu... Meni je svejedno, ma ko došao u službu. Ako je pošten, bolje i stran, nego svoj, a nevaljao.

Ovo je već "građanizam". Od narodnih oznaka, Gavrilović priznaje samo jezik, obeležje savremeno i objektivno, a ne istorijsko i zamišljeno. Ono čime se treba dičiti je uspeh u stvarima koje bi svi mogli da postignu, pa i moj narod. Prema tome, narod će biti veliki ako ima dobre zakone i pravnu državu i ako postigne ekonomski i kulturni napredak, ako su politički funk-

cioneri smenjivi a službenici se biraju po sposobnosti i ispravnosti a ne po nacionalnom pedigreu. Na nesreću Gavrilovića kao lika i onih koji ovakve reči izgovaraju u doba nacionalnog zanosa, ovo je nescenično i "hladno".

3.

ZELENIČKA: Ha, ha, ha! Srbliji bi hteli nešto, a neće da reskiraju. Nek propada ne samo koliko je dosad pogoreno i opustošeno nego i dvaput još toliko! Vi žalite srpska sela, a kako je u Italiji propala najlepša varoš, Mantua.

GAVRILOVIĆ: Lako je pevati; a da dođe do boja, čini mi se, ne bi bilo od nas ni jednoga... Badava, ljudi mnogo stradaju! Koliko je sela propalo, koliko njih ostalo bez dobra, bez pokrivača. Srce mi u utrobi plače... Ja žalim što je naše, i što ljudi stradaju.

Ovo je višestruka rezonerska greška. Ne sme se ispoljavati preteran oprez uoči samih velikih zbivanja jer to izgleda kao neodlučnost i dezterstvo. Štaviše, čuje se kao zloguko proročanstvo. Ako se ispostavi kao tačno, kriv je prorok a ne pustolovi. Veliki stratezi nacionalnih pokreta sasvim prirodno se osećaju kao generali, a generali nikada ne ginu već sasvim realistički izračunavaju cenu pobede u običnim životima svojih potčinjenih. To je tako dogod bude ratova, vojske i pravih generala, koji su se ipak možda izlagali smrtnoj opasnosti dok su imali niske činove. Generali-amateri su u stvari "dobrovoljni davaoci tuđe krvi" kao Zelenička, kod koje to para oči zbog njenog roda,⁹ ali važi i za one muškarce kojih smo se

9) Gavrilović joj zato kaže: "Tako govoriti kao vi, to je retkost kod ženskih" (ona odgovara: "Zašto svaka ne oseća, šta je nacionalni ponos").

nagledali u poslednjih petnaestak godina XX veka, civile koji zbog godina, položaja, veza i nesposobnosti za vojnu službu nisu rizikovali ništa. Dobrovoljni davaoci tuđe krvi nikako ne vole da im se to kaže i, kada oluja prođe, ne mogu baš svega da se sete. I ostaju lepše zabeleženi od rezonerskih sumnjala, za koje se pamti da oličavaju ženski, sentimentalni princip, a rat i *nation building* su ozbiljni, muški poslovi.

4.

GAVRILOVIĆ: Više je Nađ uvažavao naš narod, nego vi, kao Srbliji.

Gavrilović je zaboravio da samo provereni rodoljub sme da nalazi svom narodu mane. Beogradski kolumnista Stojan Cerović zaradio je najstrašniji naziv, glas srbomrsca, u jednom glasilu Srba u rasejanju delimično i zato što je "jedan od najoštrijih kritičara Srba-kao-takvih. On pred stranim auditorijumima nije osuđivao samo postupke režima Slobodana Miloševića, niti eventualno srpske strane u ratovima za jugoslovensko nasleđe, nego je težio da podvrgne nemilosrdnoj dekonstrukciji i srpsku istoriju, kulturu, kolektivno stanje duha, političko biće i mentalitet uopšte..."¹⁰

Pravi rodoljub je zapravo elitni deo naroda i on jedini ima pravo da ga kori i to najčešće čini ako narod nije jedinstven, ako u potpunosti ne stoji iza ciljeva koje

10) Srđa Trifković, "Srbomrzac ili samomrzac?", *Sloboda*, glasilo Srpske narodne obnove u Americi, br. 1803, 25. 10. 2001. Slično mišljenje o Ceroviću ima i Majkl Đorđević, jedan od predvodnika srpske dijaspore u SAD.

11) Prema Vasiliju Krestiću i drugim učesnicima Drugog kongresa srpskih intelektualaca, "pogubna je podela po partijskoj pripadnosti, regionalna svest" (23-24. 4.

je elita postavila. *Qui bene amat, bene castigat*. Rodoljubi smatraju pluralizam u svom sabornom narodu štetnom degeneracijom."¹¹

ŠERBULIĆ: Jest, srpski je narod lud narod...

SMRDIĆ: Tako je. Srpski je narod nepromotren...

ŽUTILOV: Srpski je narod lud...

ŠERBULIĆ: Bre, srpski je narod pokvaren.

Ali, stanimo. Da li je reći svom narodu da je lud pogrdna ili pre neka vrsta tepanja, što bismo mogli da zaključimo iz knjiga psihijatra Jovana Marića, iz kojih se može zaključiti da je tipičan srpski muškarac "nenormalan", ali na neki simpatičan način? Za druge narode retko se čuje da su ludi; u stereotipima o njima pretežno se nalaze pridevi koji vuku ka hladnoj racionalnosti, kao što su podmukli, pritvorni, surovi, bezosećajni itd. Sledeća replika ovo ilustruje do bola podsećajući na jedan događaj od pre desetak godina:

SMRDIĆ: Kako je Pavlović jednom prilikom u kafani reko: da su Srbi ludi.

Niko nije porekao vest da je Jovan Rašković isto to rekao Franji Tuđmanu, i to u restoranu kod zagrebačke "zračne luke". I on je govorio, kao Cerović, pred "stranim auditorijumom". Pre će biti da su sunarodnici "ludi" kao što je luda raja koja se umirit' ne može, ludo hrabri, beskompromisni ili tako nešto, u suštini lepo. Treba imati na umu da je i u "Rodoljupcima" publika na pozornici "strana", u liku Pala Nađa. Ovom Mađaru Sterija stavlja u usta pohvale srpskom narodu, ali i pokude njegovoj intelektualnoj eliti, koju u komadu na odgovarajućem provincijskom nivou predstavlja Lepršić. "Nenormalni" su zapravo "narodomrsci" i "samomrsci". Ljut na skup po-

1994). Međutim, "istina je da sabornost nije jednoulje, već objedinoulje" (pri čemu drugi pojam nije objašnjen) – Danilo Tvrdinić, "Mondijalizam", *Nova iskra*, br. 67, oktobar-decembar 2001, str. 11.

bornika mira protiv opsade i bombardovanja Sarajeva, Momo Kapor zaključio je da će se uvek naći "toliko lezbejki, homoseksualaca, filatelista, čega god hoćete, udruženja vlasnika dobermana, planinara, pisaca, koji će ih (protivnike rata) podržati za svaku stvar..."¹²

5.

SMRDIĆ: Vi ste mogli ostati kod kuće, ne bi vam Mađari ništa uradili.

GAVRILOVIĆ: Ta – da se nije toliko pljačkalo.

ŠERBULIĆ: Vama je sve pljačka u glavi. Valjda vam je žao Mađara i Švaba.

GAVRILOVIĆ: Žao mi je svakoga koji strada nevino.

SMRDIĆ: Nevino! Dakle Mađari i Švabe su nevini?

GAVRILOVIĆ: Kako koji.

SMRDIĆ: Oni zar nisu pljačkali i zla činili?

GAVRILOVIĆ: Jesu, ali naši nisu gledali koji je kriv, nego koji je bogat.

ŠERBULIĆ: Neka pamte kad je bila srpska Vojvodina!

GAVRILOVIĆ: Ako smo zato ustali tražiti Vojvodinu da se pljačka i otima, bolje da je nismo ni tražili...

[...]

GAVRILOVIĆ: A koji je rodoljubac, taj može činiti, što hoće, je l' te?

SMRDIĆ: Rodoljubac ne može drugo raditi, nego što je rodoljubiv.

12) *Vreme*, 11. 5. 1992. Na zaboravimo da je Stojan Cerović ostao i "srbomrzac" i "sasmomrzac", iako bi na njegove "grehe" Srđa Trifković verovatno trebalo da gleda drukčije no Kapor pre jedne decenije (vidi nap. 10). No, ovaj poslednji sasvim nedavno unosi i nove kriterije i dodaje svojoj zbirci "militantne antiratne raspuštenice od kojih su, glavom bez obzira, pobjegli čak i rođeni muževi" (*Večernje novosti*, 21. 4. 2002).

Iz slabosti prema "ludom" rodu proizlazi nova, krupnija teškoća za rezonere, stare i nove. Saplemenik je nesposoban za zločin, pa i za

obično nepoštenje. Onaj ko traži individualizaciju, svojih, da bi izdvojio loše, kao i drugih, kako bi kaznio samo krive, ne voli svoj narod i pati od nerazumne ljubavi i slabosti prema drugom, neprijateljskom narodu.

To isto, samo u drugom pravcu, znači izjava nekadašnjeg predsednika Vrhovnog suda Hrvatske kako Hrvat ne može počiniti zločin, naročito ako je žrtva agresije.¹³

6.

GAVRILOVIĆ: Za Boga, kako će se kasa deliti, kad nije naša!

[...]

GAVRILOVIĆ: Ja vidim narod pišti po obalama i propada. Zaboga, da se skupimo i damo štogod na sirotinju. Nije pravo da izgine.

ŠERBULIĆ: Bogme, niko ne daje ni meni.

Dok nasilništvo na osnovu nekih čudnih merila može i da se podvede pod pervertirano junaštvo, dotle je obična krađa ono što konačno raskrinkava rodoljupce kao nitkove ("kokošare", "jajare"). Nažalost, ovo uviđanje stiže kasno i pre je dostupno "običnim" ljudima nego ideolozima, kojima se više prašta krupna pljačka od sitnog lopovluka.¹⁴

13) Sasvim blizu Sterijinom Vršcu, u Zrenjaninu je, u dvorani Skupštine opštine, 21. avgusta 1997. održana tribina povodom knjige Koste Čavoškog *Hag protiv pravde*, gde je utvrđeno da je Haški tribunal "produžena ruka najcrnije ratne propagande i mehanizam čiji je glavni cilj satanizacija srpskog naroda" (*Zrenjanin*, 22. 8. 1997). I Veće Univerziteta u Beogradu je zatražilo ukidanje Haškog tribunala "koji hapsi i otima nevine ljude samo što su Srbi" (*Politika*, 13. 4. 2000).

14) Beogradski *Blic* objavljivao je spisak primalaca zaplenjenih stvari iz Savezne uprave carina, čiji je šef bio Mihalj Kertes. Među poklonima ima i vrlo skupocenih predmeta, ali je pravi šok izazvao popis sitnije robe koju je jednom prilikom na dar dobio jedan književnik: "Odelo 58, cipele 45, patike 45, trenerka 58, kravate, čarape, letnja odela dva komada 58, majice 5, 9. april '97. Piće preuzeo 21. maja '97. Audi A4 na SUC, preuzeo 19. septembra '97 (ugraditi alarmni uređaj), servis, gume A4" (*Blic*, 7. 4. 2003).

7.

Konačno, kada plan propadne u prvobitnoj verziji, ipak se nešto važno postiglo:

LEPRŠIĆ: Šta vam imam kazivati? Madžari će biti pobeđeni, pa mir.

GAVRILOVIĆ: A šta će biti s nama?

LEPRŠIĆ: Dobićemo i mi, ne ono što su neke preterane glave tražile, nego što je pravo.

GAVRILOVIĆ: 'Oće li biti Dušanovog carstva?

LEPRŠIĆ: Budalaština! Nema nas dvadeset miliona.

GAVRILOVIĆ: Ali bar slavjansko carstvo.

LEPRŠIĆ: I od toga nema zasad ništa.

GAVRILOVIĆ: Ta vama je to neprestano bilo u ustima.

LEPRŠIĆ: Moralo se tako govoriti da narod ustaje.

GAVRILOVIĆ: To će reći: vi ste lagali.

LEPRŠIĆ: E, tako je, drugačije nije moglo biti.

GAVRILOVIĆ: Naravna stvar, rodoljubije sve dopušta.

Nego, molim, kako sad stojimo?

LEPRŠIĆ: Ne možemo ni mi zahtevati da smo bolji od drugi'. Dobili smo ravnopravnost sviju naroda, dobili smo patrijarha, dobićemo i vojvodu, pa kud ćete više!

Na ove racionalizacije poraza neodoljivo podsećaju postdejtonski iskazi poput "Srpski narod se integriše i homogenizuje; sabija se i zaokružuje svoj životni prostor koji dobija etničke granice... zgušnjava se na svom životnom prostoru",¹⁵ ili "Nastupio je period stezanja i sabiranja srpskog naroda".¹⁶ Naravno, ovi nus-

15) Dobrica Ćosić, *Glas javnosti*, 30. 10. 1998.

16) Nikša Stipčević, *Nedeljni telegraf*, 30. 6. 1999.

proizvodi nisu bili deo prvobitne zamisli, već pre ne-

kakva "kolateralna korist", ali još može ispasti da je Veliki Plan imao i takvu varijantu.¹⁷

8.

Blagorazumni rezoner počinje da pada u očaj. Izbacuju ga iz naroda a on mu hoće dobro i hoće da mu na pravi način pripada, između ostalog i zato što je svestan da njegov narod ima neprijatelja. Uz to, ne polazi mu za rukom da se razlikuje od loših ali najbučnijih predvodnika i zaštitnika tog naroda.

GAVRILOVIĆ: Kad bi svi Srbliji bili kao vi, i sam ne bi želeo biti Srblijem.

[...]

GAVRILOVIĆ: Kud sam ja pristao? Ako s njima pođem oni će vikati da sam Mađaron; a smem li opet ovde ostati gde su toliko globili i otimali? Bedni narode, na koga ti spade, da se za tvoju sreću brinu! Oni, koji su se na račun tvoj obogatili, beže; a šta će biti s onima, koji ne mogu bežati, koji su stari, slabi ili bolesni, o tom se niko ne brine. Teško tebi, narode: ti stradaš, a oni se raduju; ti propadaš, a oni se bogate. – No sudbina je naša od Kosova, da prošlost oplakujemo. Idem u beli svet, da ne gledam nesreću naroda; idem, da ne čujem, kako ubice svoga roda, ljudi nevaljali, koji su prange nosili, bez svakoga stida sebe rodoljupcima nazivaju.

Osim toga, Gavrilović ide u izbeglištvo jer zna da sada u njegovom rodnom mestu glavnu reč dobijaju nemački i mađarski gramzivci, pljačkaši i larmadžije patriotskog tipa.

17) Slične su i tvrdnje da su "lukavi" Nemci izgubili dva svetska rata da bi se sveli na teritoriju Savezne Republike Nemačke i tako postali moćni. Vojin Dimitrijević, "Srbi i Nemci: lažne i prave paralele", *Republika*, br. 116, 16-31. 5. 1995.

Razgovor na kraju “Rodoljubaca” mogao bi se danas voditi u Beogradu između onih koji su u njega pobe-
gli ili prognani s područja koja je trebalo da uđu u
srpske teritorije obeležene na mapama koje su crtali
narodni intelektualni predvodnici i koje su po izlozi-
ma nekih beogradskih knjižara visile u ogromnim ko-
ličinama i formatima.¹⁸ Neki od izbeglica i prognanih
vlasnici su i akcionari krupnih preduzeća, ali velika
većina živi u bedi. U listu *Odgovor*, namenjenom izbe-
glicama i raseljenim licima, krajem 1995. vodila se
mučna rasprava o tome ko je poslednji bio u Narod-
noj banci Republike Srpske Krajine u Kninu i odatle
odneo novac.

III

Sterija se nadao da će se iz zabluda i poraza učiti, ka-
ko piše u predgovoru, hteo je da bude “konstruktiv-
van”:

Dokle se god budemo samo hvalili, slabosti i po-
greške prikrivali, u povesnici učili koliko je ko od
predaka naših junačkih glava odrubio, a ne i gde
je s puta sišao, donde ćemo hramati i ni za dlaku
nećemo biti bolji, jer prostaci i mladi ljudi, koji se
tako zapajaju, i ne misle da može biti i pogrešaka
u nas, pak sve što im se predlaže, za čistu istinu i
dobrodetelj smatraju. Bacimo pogled na najpo-
znatiju povesnicu našu. Što je bilo luđe, pretera-
nije, nesmislenije, to je imalo više uvažatelja, a
glas umerenosti smatrao se kao nenarodnost, kao
protivnost i izdajstvo; jer je svaki čovek sklonjen
na čezvičajnosti, pa kad ne zna da može biti ne-

18) Na vrhu jedne mape iz 1995, na pod-
lozi trobojnice krupno piše “Hvala Bogu
što sam Srbin”.

sreće, trči kao slep za tim, i srdi se na svaku pametnu reč. [...]

Pozorije, dakle, ovo neka bude kao privatna povesnica srpskoga pokreta. Sve što je bilo dobro, opisaoće istorija; ovde se samo predstavljaju strasti i sebičnosti. [...] moja namera nije s otim ljaqu baciti na narod, nego poučiti ga i osvestiti kako se u najvećoj stvari umeju poroci dovijati...

Sterija bi u naše vreme bio proglašen "potkazivačem", jer pokušava da srpsku istoriju denuncira otkrivajući da u njoj ima i nečega čime se ne bi trebalo dičiti. Samim izborom reči podrazumeva se i priznaje da ono što potkazivač iznosi nije netačno, ali da to ne treba govoriti pred strancima, a pogotovu ne pred "neprijateljima".¹⁹

Sterijine lekcije su ostale nenaučene posle jednog i po stoleća a njegovo svedočanstvo o vremenu oko 1848. najmanje zapamćeno baš u onom delu koji se odnosi na parazite patriotizma. Da mu, kako to Nenad Prokić kaže, reči ne bi bile dosadna "etička deklamacija",²⁰ rezoner čak i ne sme da iznese čista načela, a to je, recimo, da treba biti za kažnjavanje svakog prestupa, za poštovanje nevinosti, za samilost prema svakom ljudskom biću, za trpeljivost; on svoj ljudski stav mora da – najčešće neuspešno – učini probavljivim i prihvatljivim tvrdnjom da se *isplati* držati se prava i moralnih principa, da je to u sopstvenom interesu i u interesu naroda. Rezoner nije atraktivan, jer – može se biti fanatičan u odbrani nekog ekstrema, ali se ne može biti *fanatično tolerantan*.

19) Temom potkazivača naročito je opsednut Dragoš Kalajić. Na primer: "Inteligentne bombe i njihovi korisni idioti", *Politika*, 27. 5. 1999.

20) *Vreme*, 23. 1. 1999.

Iako tema kojom se Sterija bavi u “Rodoljupcima” izgleda večita, on za nju nema uzora među velikim komediografima. Možda je to zato što je utočište romantičnog patriotizma istorijski kasno pronađeno u obliku etničkog nacionalizma, koji je srazmerno kasno nastao i ojačao. Dotle je najbolji zaklon te vrste bila religija, u koju su nitkovi masovno bežali, jer osuđivati njih značilo bi napasti veru i Boga. Zato je na neki način Molijerov Tartif preteča Žutilova, Smrdića, Zeleničke i kompanije.²¹ Koliko je takvo sklonište bilo tvrdo, pokazuje i to što Molijer nije mogao da “raskrinka” Tartifa pomoću rezonera, već je morao da pribegne “neočekivanoj sili koja se iznenada pojavljuje i rešava stvar”.²² Doduše, publika je mogla od početka da vidi ko je Tartif, a ostale *dramatis personae* iz zamke koja mu je postavljena u komadu, ali – jedno su gledaoci i neposredna okolina, drugo je vlast – jedno je pozorište, drugo je lično iskustvo – a treće je život.

Sterija je hteo da se ponovo pročita istorija i da se nauči nešto iz nje. Deo patriotskog utočišta je u istoriji, i to u onoj njenoj verziji koja se jedino smatra istinitom. “Širenje istine”, koje nam je svima bubnjalo u ušima od 1988. godine bilo je poziv na prihvatanje zvanične verzije zvaničnih istoričara i njihovih epigona, u koje je svakako spadao i vlasnik prodavnice boj-kovačke rakije na međunarodnoj čekaonici beogradskog aerodroma, dućana koji se dugo zvao *Serbian Truth – Srpska istina*, da bi se tiho preimenovao posle 5. oktobra 2000.

21) TARTIF: Uvrede me vaše ljutiti ne mogu/ja znam sve da trpim – nek je slava bogu (V čin, pojava VII).

22) *Deux ex machina* simbol je apsolutističke vlasti, koja ne mora da bude prosvetljena ali lako ostaje “čista”: “Eh, kada bi ovo znao bačuška Staljin!”

Sterijin zahtev se onda i danas smatra kao poziv na štetnu i zlonamernu reviziju

prošlosti, koju rodoljupci ne vide kao predmet koji se može objektivno spoznati i istražiti nego kao priču koja se za dobro naroda stalno mora izmišljati.²³ “moralo se tako govoriti da narod ustaje”. Malo je nade da pregaoci na stvaranju i očuvanju moći i mitova neće ponovo, umišljajno ili iz nehata, uspeti da izgrade čarobni i neodoljivi dvorac za nitkove.

Teatron, br. 123, leto 2003.

23) “Novi mondijalisti naročito su se okomili na tradiciju i prošlost Srba, s ciljem da ih promene” – Slobodan Rakitić, *Književne novine*, 1-15. 11. 2001. Bilo bi zanimljivo znati ko su “stari mondijalisti”. Sterija?